

ЗМІСТ

Від автора.....	3
-----------------	---

I. ФОНЕТИКА. ГРАФІКА. ОРФОЕПІЯ

1. Алфавіт Співвідношення звуків і букв.....	4
2. Вимова звуків.....	8
3. Наголос.....	12
4. Найпоширеніші випадки чергування звуків.....	16

II. ОРФОГРАФІЯ

5. Спрощення в групах приголосних.....	20
6. Основні випадки чергування у — в, і — ї.....	24
7. Ненаголошені голосні е, и.....	28
8. М'який знак.....	32
9. Алостроф.....	36
10. Подвоєння букв.....	40
11. Правопис префіксів.....	44
12. Правопис суфіксів.....	48
13. Велика буква й лапки у власних назвах.....	52
14. Написання іншомовних слів: букви <i>ц, і</i> ; подвоєні букви.....	56
15. Написання іншомовних слів: м'який знак; алостроф.....	60
16. Написання складних іменників разом і з дефісом.....	64
17. Написання складних прикметників разом і з дефісом.....	68
18. Правопис <i>не</i> з різними частинами мови.....	72
19. Правила переносу слів.....	76

III. ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ФРАЗЕОЛОГІЯ

20. Лексикологія.....	80
21. Лексичні помилки.....	84
22. Фразеологія.....	88

IV. БУДОВА СЛОВА. СЛОВОТВІР

23. Будова слова. Словотвір.....	92
----------------------------------	----

V. МОРФОЛОГІЯ

24. Іменник як частина мови. Число й рід іменника.....	96
25. Відмінювання іменників	100
26. Кличний відмінок. Чоловічі й жіночі імена по батькові	104
27. Прикметник як частина мови. Правопис прикметникових суфіксів	108
28. Ступені порівняння якісних прикметників	112
29. Числівник як частина мови. Відмінювання числівників.....	116
30. Узгодження числівників з іменниками. Позначення часу.....	120
31. Займенник як частина мови. Правопис займенників	124
32. Дієслово як частина мови. Дієвідміни дієслів	128
33. Способи дієслова	134
34. Прислівник як частина мови. Правопис прислівників.....	138
35. Службові частини мови: прийменник, сполучник, частка. Правопис часток. Вигук	142
36. Частини мови (тренувальні завдання)	146

VI. СИНТАКСИС І ПУНКТУАЦІЯ

37. Словосполучення та речення. Види речень.....	150
38. Головні члени речення. Тире між підметом і присудком	154
39. Другорядні члени речення.....	158
40. Типи односкладних речень	162
41. Однорідні члени речення	166
42. Вставні слова, словосполучення та речення. Звертання	170
43. Відокремлені додатки й обставини	174
44. Відокремлені означення та прикладки.....	178
45. Розділові знаки в простому реченні (тренувальні вправи)	182
46. Складносурядне речення.....	188
47. Складнопідрядне речення	192
48. Безсполучникове складне речення. Складне речення з різними видами зв'язку....	198
49. Пряма мова	204

VII. СТИЛІСТИКА

50. Стилї мовлення. Текст.....	208
--------------------------------	-----

І. ФОНЕТИКА. ГРАФІКА. ОРФОЕПІЯ

І. АЛФАВІТ. СПІВВІДНОШЕННЯ ЗВУКІВ І БУКВ

Звук мовлення — найменша неподільна одиниця, яку вимовляємо та чуємо. Усього звуків — 38: 6 голосних і 32 приголосних.

Звуки			
голосні	[a], [o], [y], [e], [и], [і]		
приголосні	дзвінкі	тверді	[б], [г], [ґ], [д], [ж], [з], [дж], [дз]; а також* [в], [л], [м], [н], [р]
		м'які	[д'] [з'] [дж'] [дз']; а також* [л'], [н'], [р'], [й]
	глухі	тверді	[к], [п], [с], [т], [ф], [х], [ц], [ч], [ш]
		м'які	[с'], [т'], [ц']

М'які звуки в транскрипції позначаємо рисою ['], а **пом'якшені** — комою [']: *гість* [г'іс'т'].

* Звуки [в], [л], [м], [н], [р], а також [л'], [н'], [р'], [й] умовно подано серед дзвінких. Їх називаємо **сонорними** (цей термін у школі не вивчають). За звучанням вони ближче до дзвінких, ніж до глухих.

Звуки [б], [п], [в], [м], [ф] називаємо **зубними**; [ж], [ч], [ш], [дж] — **шиплячими**.

Буква — знак, за допомогою якого позначаємо звуки на письмі. В українському алфавіті 33 букви. Їх розміщують в усталеному порядку — за **алфавітом**.

Алфавіт

Буква	Назва	Буква	Назва	Буква	Назва	Буква	Назва	Буква	Назва
А а	а	Є є	є	К к	ка	С с	ес	Ш ш	ша
Б б	бе	Ж ж	же	Л л	ел	Т т	те	Щ щ	ща
В в	ве	З з	зе	М м	ем	У у	у	Ь ь	м'який знак
Г г	ге	И и	и	Н н	ен	Ф ф	еф	Ю ю	ю
Ґ ґ	ґе	І і	і	О о	о	Х х	ха	Я я	я
Д д	де	Ї ї	ї	П п	пе	Ц ц	це		
Е е	е	Й й	йот	Р р	ер	Ч ч	че		

Співвідношення букв і звуків

Здебільшого одна буква позначає один звук: *шоколад* [шокола́д]. Окремі букви мають свої особливості в позначенні звуків на письмі.

Букви	Позначення	Приклад
ь	окремого звука не позначає, указує на м'якість попереднього приголосного	<i>вальс</i> [вал'с]
ї	два звуки [йі]	<i>пиріна</i> [п'ірінна]
я, ю, є	один звук [а], [у], [е] і м'якість (пом'якшення) попереднього приголосного	<i>люстра</i> [л'у́стра], <i>тюре</i> [п'у́ре]
	два звуки [йа], [йу], [йе] на початку слова, після голосного, м'якого знака й апострофа	<i>Яна</i> [йа́на], <i>заява</i> [зайа́ва], <i>кольє</i> [кол'йе́], <i>б'є</i> [бйе́]
щ	два звуки [шч]	<i>щука</i> [шчу́ка]
дж, дз	один звук [дж], [дз] у корені	<i>джміль</i> [джм'і́л']
	два звуки [д] і [ж], [д] і [з] на межі префікса й кореня	<i>відзвук</i> [в'ідзвук]
подвоєні	один подовжений звук	<i>волосся</i> [волос'а́]

1. За алфавітом записано всі слова рядка
 - А марка, марити, мастило, мафіозний
 - Б ожеледиця, ожеледь, ожити, ознака
 - В яблучний, японський, ятрити, ясність
 - Г прірва, призначити, пружина, пташка
2. За алфавітом записано всі слова рядка
 - А Капріо, Кідман, Куніс, Клуні
 - Б Джоуль, Декарт, Евклід, Піфагор
 - В Шафаренко, Шевченко, Шевчук, Шумейко
 - Г Мазуренко, Матвієнко, Масенко, Мережко
3. Букви **я, ю, є** позначають по два звуки в кожному слові рядка
 - А пам'ять, Баюл, кольє, гравюра
 - Б в'юн, дзвякнути, В'стнам, заява
 - В каюк, ательє, Нью-Йорк, яшма
 - Г маяти, тюльпан, п'єш, Яготин
4. Букви **я, ю, є** позначають по два звуки в кожному слові рядка
 - А ясність, здоров'я, Зоя, різьбяр
 - Б юність, нюанс, роз'юшити, Юта
 - В ялинка, Звягель, мантилья, заячий
 - Г Єреван, конферансьє, єресь, проєкт
5. Букви **я, ю, є** позначають по два звуки в кожному слові рядка
 - А рієлтор, зв'язок, Гот'є, отруєвати
 - Б ясний, порт'єра, т'юбик, Єрусалим
 - В кар'єра, завоювати, освоєно, п'юре
 - Г прислів'я, з'яблик, єретик, роз'юшити
6. Букви **я, ю, є** позначають по два звуки в кожному слові рядка
 - А плем'я, бювет, єдність, Юрмала
 - Б ад'ютант, Ялта, барельєф, м'ясо
 - В пояснити, м'юслі, в'єтсья, Марія
 - Г Яніна, снот, папороттю, Мар'яна
7. Звук [й] є в кожному слові рядка
 - А кар'єра, знання, магній, Кир'ян
 - Б шифон'єр, курйоз, Лілія, з'їхати
 - В п'юре, країти, Болгарія, їжачок
 - Г йорж, Люблін, пасьянс, роз'єм
8. Звук [й] є в кожному слові рядка
 - А жульєн, Євген, т'юль, в'язкий
 - Б м'єшсья, рейка, Ялта, жалюзі
 - В райський, з'їсти, ясно, Єгор
 - Г олів'є, Євген, манік'юр, рай
9. Звук [д] є в кожному слові рядка
 - А мода, народжую, дим, Дон
 - Б народ, Дарина, подія, парад
 - В дно, дзеркало, Дрезден, лад
 - Г Ужгород, модрина, піду, рід

10. Звук [д] треба вимовляти на місці пропуску в усіх словах рядка
 А ола..ки, Ужгоро.., проїз..ний, пого..а
 Б ..ніпро, пі..казка, наро..итися, ..зига
 В по..яка, ..унайський, ..митро, кла..ка
 Г мо..ний, ..спартамент, гря..ка, ..єнис
11. Звук [т] є в кожному слові рядка
 А втіха, розтин, Тернопіль, монета
 Б картина, Тамара, натиск, чинити
 В почуття, нота, Вашингтон, тиснути
 Г танець, житній, тонути, Готьє
12. Звук [ш] є в кожному слові рядка
 А шина, марш, площа, Шаргород
 Б стежка, пороша, Швець, мушка
 В шалено, зашити, книжка, Алушта
 Г щebet, ніша, Польща, найнижчий
13. Звук [ж] є в кожному слові рядка
 А жовтий, наражати, бджола, Житомир
 Б Жанна, ажурний, журі, переживати
 В жасмин, відроджую, морж, важити
 Г кажан, Жиленко, подорож, джинси
14. Звук [ч] є в кожному слові рядка
 А начинка, наволоч, Чоп, невмирущий
 Б ніченька, сердешний, позачиняти, Чехія
 В соняшник, чарунка, Чернігів, завчити
 Г Чилі, заручник, чаювати, рушник
15. Звук [с] є в кожному слові рядка
 А Олександр, поросятко, собі, просити
 Б ліс, Суми, волосся, перескакувати
 В масло, сузір'я, конференсьє, сват
 Г собор, іконостас, Сергій, короста
16. Звук [з] треба вимовляти на місці пропуску в усіх словах рядка
 А ка..ка, ..апоріжжя, на..ивати, ..нову
 Б мер..енний, ..оряна, пора..ка, ..ірка
 В ..висока, д..воник, во..ити, ни..енько
 Г по..ичити, від..вук, паморо..ь, Тем..а
17. Однакова кількість звуків і букв у кожному слові рядка
 А юність, щирість, двоїстість, відроджую
 Б ясність, Юлька, джміль, щедрування
 В п'ять, зав'яззю, Криворіжжя, колядка
 Г пред'явлення, міський, дев'ять, п'ясть
18. Однакова кількість звуків і букв у кожному слові рядка
 А діяльний, щільний, долоня, ранній
 Б єдність, яблунька, Поділля, в'язкість
 В щавель, ячмінь, каяття, знищення
 Г сум'яття, бювет, ялтинський, маяк

19. Однакова кількість звуків і букв у кожному слові рядка
- А львів'янка, черв'як, пюре, в'язь
 - Б боснієць, панно, в'язання, свято
 - В щогодинний, джаз, щабель, журі
 - Г український, Бельгія, прощання, юнь
20. Однакова кількість звуків і букв у кожному слові рядка
- А ясність, п'ять, заощаджувати, чаювання
 - Б щедрість, бджоляр, пояснення, віджити
 - В київський, священник, якість, колодязь
 - Г народжую, ялтинський, розп'яття, надія
21. Однакова кількість звуків і букв у кожному слові рядка
- А Гадяч, Забужжя, среванський, Польща
 - Б Сумщина, яготинський, Кам'янське, Ілля
 - В Ізраїль, Нью-Йорк, Прип'ять, львів'янка
 - Г єгипетський, Поділля, Яновський, Ющенко
22. Букву *r* пропущено в усіх словах рядка
- А ..удзик, інтелі..ентний, ..аздиня
 - Б об..рунтування, а..рус, ..уллівер
 - В ..речний, ..андж, ..енерація
 - Г дзи..а, ..ел..отати, ні..лізм
23. Буква *r* має бути на місці пропуску в рядку
- А ..рати у футбол
 - Б залізни ..рати
 - В ..ніт для розсолу
 - Г феодальний ..ніт
24. Буквосполуки *dz*, *дж* позначають один звук в усіх словах рядка
- А задзвеніти, надзвуковий, гедзь
 - Б дзига, відзиватися, видзьобувати
 - В гринджоли, джинси, підживити
 - Г народжувати, джміль, бджола

2. ВИМОВА ЗВУКІВ

В українській мові переважає фонетичний принцип правопису («як вимовляємо, так і пишемо»): *малоко* [молоко́], *дужка* [ду́жка]. Але є слова, що мають особливості у вимові.

Орфоепічна норма	Приклади
ненаголошений звук [е] у вимові наближається до [и] — [е ^и]	<i>сестра</i> [се ^и стра́]
ненаголошений звук [и] у вимові наближається до [е] — [и ^е]	<i>зима</i> [зи ^е ма́]
[о] перед складом із наголошеним у або <i>і</i> наближається до [у] — [о ^у]	<i>кожух</i> [ко ^у жу́х], <i>сопілка</i> [со ^у п'ілка]
приголосні звуки [д], [т], [з], [с], [ц], [л], [н] перед наступним м'яким приголосним із цієї групи стають м'якими	<i>пісня</i> [п'іс'н'а], <i>задній</i> [за́д'н'ій]
приголосні [з], [с], [ц], [дз] перед пом'якшеними губними стають м'якими	<i>звіт</i> [з'в'іт], <i>спіраль</i> [с'п'іра́л']
глухі приголосні перед дзвінками стають дзвінками	<i>футбол</i> [фудбо́л]
дзвінки приголосні в будь-яких позиціях залишаються дзвінками, вони не зазнають змін, <i>АЛЕ</i> : <i>кігті</i> [к'іхт'і], <i>нігті</i> [н'іхт'і], <i>легко</i> [л'ехко], <i>вогко</i> [во́хко], <i>дьогтю</i> [д'охт'у]	<i>книжка</i> [кні́жка] (не [кнішка]), <i>репортаж</i> [ре ^и порта́ж] (не [ре ^и порташ])

М'якість (пом'якшення) приголосних позначаємо за допомогою:

- м'якого знака (*рань* [ран']);
- букви *і* (*рік* [р'ік]);
- букв *я, ю, є* (*Сян* [с'ян], *пюре* [п'урé], *лєш* [л'єш]);
- наступного м'якого (пом'якшеного) приголосного (*честь* [чес'т'], *світ* [с'в'іт]).

Вимова окремих груп приголосних (уподібнення приголосних звуків)

Пишемо — вимовляємо	Приклад	Пишемо — вимовляємо	Приклад
-ться [ц':а]	<i>миються</i> [мійуц':а]	-тч- [ч:]	<i>тітчин</i> [т'іч:и'н]
-шся [с':а]	<i>дивишся</i> [діви'с':а]	-тці [ц':і]	<i>квітці</i> [кв'іц':і]
-сши [ш:и ^е]	<i>занісши</i> [зан'іш:и ^е]	-зж- [ж:]	<i>розжуй</i> [ро'ж:уй]
-жці [з'ц'і]	<i>ніжці</i> [н'із'ц'і]	-зч- [жч]	<i>розчин</i> [ро'жчи'н]
-шці [с'ц'і]	<i>флєшці</i> [фл'єс'ц'і]	-жи- [жш]	<i>розиий</i> [ро'жшій]
-чці [ц':і]	<i>річці</i> [р'іц':і]	-жся [з'с'а]	<i>звжся</i> [зв'аз'с'а]

- Підкреслені букви позначають той самий звук в усіх словах рядка
 - десять, керівник, Тернопіль
 - Київ, вибрати, правильний
 - місиво, Галина, випадок
 - олійний, зозуля, кожух
- Підкреслені букви позначають той самий звук в усіх словах рядка
 - потік, розчулити, повітря
 - шинка, родина, дитятко
 - сестра, монета, Берлін
 - миска, бритва, грибок